

Söndag 8 oktober 2017 kl 18.00
Helsingborgs Konserthus

Dirigent: **Martin Sieghart**

Solister: **Kerstin Avemo**, sopran

Karl-Magnus Fredriksson, baryton

Helsingborgs Konserthuskör

Kormästare: Mats Paulson

Helsingborgs Symfoniorkester

Konsertmästare: Dan Almgren

Thomas Tallis
Spem in alium

ca 10 min

Kaija Saariaho
Château de l'âme

ca 25 min

I. La liane – II. A la terre –
III. La liane – IV. Pour repousser l'esprit –
V. Les formules

PAUS

Johannes Brahms
Ein deutsches Requiem

ca 70 min

Selig sind, die da Leid tragen
Den alles Fleisch, es ist wie Gras
Herr, lehre doch mich
Wie lieblich sind deine Wohnungen
Ihr habt nun Traurigkeit
Denn wir haben hie keine bleibende Statt
Selig sind die Toten

Söndag Stor, Söndag Mellan

SöSt

SöMe

Konserthuskören får jobba intensivt under kvällens konsert och inleder med ett mästerverk från renässansens England, **Thomas Tallis** (ca 1505–85) inte mindre än 40-stämmiga motett ***Spem in Alium***.

Verkets förhistoria är höljd i ett visst dunkel, men musikvetaren Philip Legge redovisar i sin moderna utgåva av verket en del intressanta vittnesmål och andra ledtrådar, vilka tillsammans ger en bild av hur det sannolikt kan ha gått till.

Den italienske tonsättaren och diplomaten Alessandro Striggio gästade England i juni 1567. Ett samtida vittnesmål gör gällande att det under hans två veckor långa vistelse framfördes en 40-stämmig mässa, *Missa sopra Ecco si beato giorno*, som gjorde ett oerhört starkt intryck på åhörarna. En av de närvarande adelsmännen – troligen en Thomas Howard, den fjärde hertigen av Norfolk – ska då ha frågat om det verkligen inte fanns någon engelsk musiker kunde komponera något lika vackert.

Den då drygt sextioåriga Thomas Tallis "beinge very skilfull was felt to try whether he could undertake ye Matter, wch he did and made one of 40 partes wch was songe in the longe gallery at the Arundell house". I svensk klartext: Den skicklige Tallis kände sig frestad att åta sig uppgiften och komponerade ett eget verk för 40-stämmig kör som framfördes i Arundel house.

Arundel house tjänade som Londonbostad åt den 19:e earlen av Arundel, Henry FitzAlan, som också var nyss nämnde Thomas Howards svärfar. FitzAlan ägde också sedan mitten av 1500-talet ett ganska ståndsmässigt lantställe, nämligen Englands största renässansbyggnad, Nonsuch Palace, som var beläget i Sutton ett par mil sydväst om Londons centrum. (Palatset finns för övrigt inte kvar, utan revs på 1680-talet.)

Biblioteket på Nonsuch Palace hade en mycket omfattande musiksamling där man i en katalog från 1596 hittat bevis för att ett partitur till *Spem in Alium* existerat. (Det finns nämligen inget originalmanuskript bevarat, den äldsta bevarade kopian är från år 1610.)

Palatset hade även en oktagonal bankettsal med fyra balkonger, vilket kan få en att misstänka att Tallis tänkt sig sitt körverk – med sina åtta femstämmiga körer – framföras där, med fyra av köerna placerade på var sin balkong och de övriga fyra på golvet. När man hör musiken är det i alla fall lätt att föreställa sig att *Spem in Alium* kunnat ge spektakulära akustiska effekter i ett sådant rum, när Tallis stundtals låter musiken vandra fram och åter mellan de åtta små köerna.

Ett annat vittne berättar om hur hertig Thomas Howard efter att ha hört *Spem in Alium* var så imponerad att han tog av sig sin tjocka guldkedja och i stället lade den om Tallis hals.

Spem in Alium framfördes även år 1610 då James I:s son Henry blev prins av Wales samt i november 1616 för Henrys yngre bror, Charles I. Vid dessa båda tillfällen var dock den latinska texten ersatt av en engelsk.

Den finländska tonsättarinnan **Kaija Saariaho** (f. 1952) föddes i Helsingfors och studerade vid Sibelius-Akademien för Paavo Heininen. Tillsammans med bland andra Magnus Lindberg och Esa-Pekka Salonen bildade hon tonsättargruppen Korvat auki ("Öppna öron"). Hon studerade vidare i Freiburg, Darmstadt och så småningom vid musikforskningsinstitutet IRCAM i Paris, där hon i början av 1980-talet bland annat studerade elektronmusik.

I Saariahos verkkatalog återfinns ett stort antal verk för olika kammarbesättningar, men den innehåller också verk för orkesterbesätt-

ningar långt bortom HSO:s numerär. Sedan slutet av 90-talet har hon också med stor framgång ägnat sig åt att komponera opera. Hennes fjärde opera, *Only the Sound Remains*, hade premiär på operan i Amsterdam i mars 2016, framfördes i Helsingfors i våras och kommer även att spelas i Paris, Madrid och Toronto. Bland hennes senaste uruppföranden kan nämnas *True Fire* för baryton och orkester som uruppfördes av Gerald Finley, Los Angeles Philharmonic Orchestra och Gustavo Dudamel i maj 2015 och harpkonserten *Trans* som uruppfördes i augusti i föl av Xavier de Maistre, Tokyo Symphony Orchestra och Ernest Martinez-Izquierdo.

Kaija Saariaho har vunnit en lång rad tunga priser och utmärkelser, exempelvis Grawemeyer Award, Wihuri Prize, Nemmers Prize, Sonningpriset och Polarpriset.

Château de l'Âme komponerades år 1996 på beställning för Salzburgfestspelen och är tillägnat tonsättarinnans dotter Aliisa och den amerikanska sopranen Dawn Upshaw. Verkititeln betyder på svenska ungefär "Själels slott" och sångtexterna är hämtade ur såväl den hinduistiska som den gammal-egyptiska traditionen. De första tre delarna kommer från *Atharvaveda*, en av de fyra vedaskrifterna. Verkets titel *Château de l'Âme* är hämtad från ett verk av det spanska katolska helgonet Teresa av Ávila.

Del ett, *La liane*, handlar om kärleken mellan man och kvinna – dess födelse, fortsättning och ständiga förnyelse. Samma text återkommer fast med omvänd versordning i del tre. *A la terre* har fått sitt namn efter en bön ur veda och här har Saariaho själv satt samman ett kollage av textrader.

De sista två delarna i verket är baserade på gamla egyptiska trollformler: *Pour repousser l'esprit* är en formel för att mota undan en

ande och *Les formules* är utdrag ur formler som användes för att bota sjuka barn.

I *Château de l'Âme* har Kaija Saariaho skapat en komplex relation mellan text och musik, och en polyfoni mellan solist och kör som är i ständig förändring verket igenom. I inledningen exempelvis reciterar kören ensaka ord ur texten innan den sjungs av sopransolisten, och på liknande vis ropar kören senare, i *Les formules*, brottstycken ur den första versen medan sopranen sjunger den andra.

Hösten 1862 besökte **Johannes Brahms** (1833–97) för första gången Wien. Några år tidigare hade hans förhållande med Agathe von Siebold tagit slut och ytterligare några år tidigare hade den relativt korta vänskapen med Robert Schumann slutat i tragedi, då den äldre kollegan insjuknade och dog.

Brahms hade inte heller nått några riktigt stora framgångar som tonsättare. Wagner och Liszt höll på att revolutionera den tyska musiken med nya musikaliska former och Brahms mer traditionella musik tyckte än så länge stå sig slätt. Brahms gjorde år 1860 tillsammans med bland andra vännen Joseph Joachim ett ganska misslyckat försök att blanda sig i debatten, ett utkast till deras skrivelse läckte till pressen och blev brutalt parodierat i *Neue Zeitschrift für Musik*. Brahms gav sig därefter aldrig in i den offentliga musikdebatten.

Våren 1865 – bara en kort tid efter hans mors bortgång i februari – började Brahms arbeta med ***Ein deutsches Requiem***. Redan i verkets titel, "Ett tyskt rekviem", markerar Brahms att han inte använder sig av texten till den katolska dödsmissan. I stället satte han själv samman texter från inte bara Gamla och Nya testamentet utan även från *Syraks bok*, en av de gammaltestamentliga apokryferna,

I slutet av april var satserna ett, två och fyra klara och i augusti året därpå stod verket klart i en första version som innehöll sex satser. De tre första framfördes i Wien den 1 december 1867, men blev ingen framgång. Alla de sex satserna uruppfördes i katedralen i Bremen på långfredagen 1868. Brahms dirigerade själv och verket fick nu ett fantastiskt mottagande som i historiens ljus får ses som en vändpunkt i Brahms tonsättarkarriär.

Någon månad efter denna framgång komponerade han ytterligare en sats, för sopran, kör och orkester i ljus G-dur som inkorporerades som rekviets femte sats. Uruppförandet av den slutliga versionen – även detta stor succé – ägde rum i Leipzig den 18 februari 1868. *Ein deutsches Requiem* framfördes snart runtom i Tyskland och i England, Schweiz och Ryssland. Även andra verk så-

som hans första ungerska danser och *Liebeslieder Walzer* (opus 52) blev nu populära och så småningom kom sig Brahms för att fullborda en rad verk han brottats med under lång tid, exempelvis kantaten *Rinaldo* (idag sällan framförd, men av HSO faktiskt så sent som i februari i fjol), hans första sträckkvartetter (opus 51) och några år senare den första symfonin.

Musiken i *Ein deutsches Requiem* visar tydligt Brahms kärlek till sina stora föregångare i den tyska sakrala traditionen. Han bygger delar av sin tematik på koraler av Bach och visar i mäktiga fugor som avslutar satserna tre och sex hur väl han bemästrar äldre epokers flerstämmiga tekniker. Tillsammans med romantiskt innerliga delar smälter dessa arv från barockens mästare samman till ett av 1800-talets mest älskade verk för kör och orkester.

Vår chefsdirigent Stefan Solyom har av familjeskäl tvingats lämna återbud till veckans konsert. Ersättare blir wienaren **Martin Sieghart**, som inledde sin musikerbana som solocellist i Wiener Symphoniker, men också verkade som organist och kammarmusiker. I mitten av 80-talet debuterade han som dirigent och efter ett inbopp hos Stuttgarter Kammerorchester utsågs han till efterträdare åt deras legendariske första chefsdirigent Karl Münchinger. Sieghart har bland mycket annat gästdirigerat Philharmonia Orchestra, NHK Symphony Orchestra Tokyo, Rotterdams Philharmonisch Orkest, Residentie Orkest Den Haag, Mozarteumorchester Salzburg och radioorkestrarna i Berlin, Stuttgart, Köln och Hannover.

Sopranen **Kerstin Avemo** beskrevs efter ett framträdande i juni 2013 av franska Le Mondes recensent som en av de mest fenomenala sjungande aktriser som finns. Hon har sedan debuten på Folkoperan som Violetta i Verdis *La Traviata* gjort många stora roller vid en rad stora operahus runtom i Europa. Hon är också efterfrågad i konsertsammanhang liksom till europeiska festivaler och scener som Théâtre des Champs-Élysées i Paris. År 2016 tilldelades hon medaljen Litteris et Artibus av Hans Majestät Carl XVI Gustaf.

Karl-Magnus Fredriksson utnämndes år 2004 till hovsångare och är sedan många år väl etablerad som opera- och oratoriesångare. Han är sedan 1999 knuten till Kungliga Operan i Stockholm och sedan 2012 ledamot av Kungliga Musikaliska Akademien. Han är också en synnerligen hängiven romanssångare som värnar om den europeiska och nordiska sångskatten.

Verkkommentarer och artistpresentationer: Mats Persson

Thomas Tallis: Spem in alium

(Svensk översättning: Mats Persson)

Spem in alium nunquam habui,
præter in te, Deus Israel:
qui irasceris et propitius eris,
et omnia peccata hominum
in tribulatione dimittis.
Domine Deus,
Creator cæli et terræ,
respice humilitatem nostram.

Jag har aldrig satt mitt hopp till annan,
än till dig, Israels Gud:
som kan visa både vrede och barmhärtighet,
och som förlåter alla synder
från människor i nöd.
Herren Gud,
himmelens och jordens skapare,
se vår ödmjukhet.

Kaija Saariaho: Château de l'Âme

(Svensk översättning: Fredrik Österling)

I. La liane (Lianen)

Comme la liane tient l'arbre
embrassé de part en part,
ainsi m'embrasse,
sois mon amante
et ne t'écarte pas de moi!

Liksom lianen håller trädet
omfamnat från del till del,
vill jag att du omfamnar mig,
var min älskarinna
och fjärma dig inte från mig!

Comme l'aigle
pour s'élancer
frappe au sol de ses deux ailes,
ainsi je frappe à ton âme:
sois mon amante
et ne t'écarte pas de moi!

Liksom örnen
som för att skjuta sig upp i luften
slår mot marken med sina två vingar,
slår jag mot din själ:
var min älskarinna
och fjärma dig inte från mig!

Comme le soleil
un même jour entoure le ciel et la terre,
ainsi j'entoure ton âme:
sois mon amante
et ne t'écarte pas de moi!

Liksom solen
på en given dag omringar himlen och jorden,
omringar jag din själ:
var min älskarinna
och fjärma dig inte från mig!

II. A la terre (Till jorden)

La terre
sa large plaine
elle porte les herbes
elle possède
l'océan et le fleuve
sur elle s'anime ce qui
respire et vibre

A la terre appartiennent les quatre horizons
ce qui respire et vibre
elle le porte

Poitrine d'or
la vaste terre
brune, rouge ou noire
ton corps
la terre est une mère

La vaste terre
mère des plantes
puissions-nous marcher le long d'elle
toujours

III. La liane (Lianen)

Comme le soleil
un même jour entoure le ciel et la terre,
ainsi j'entoure ton âme:
sois mon amante
et ne t'écarte pas de moi!

Comme l'aigle
pour s'élancer
frappe au sol de ses deux ailes,
ainsi je frappe à ton âme:
sois mon amante
et ne t'écarte pas de moi!

Jorden
dess vidsträckta slätter
hon bär örterna
hon rår om
oceanen och floden
på henne ges liv till det som
andas och skälver

Till jorden hör de fyra horisonterna
det som andas och skälver
bär hon

Barm av guld
den vidsträckta jorden
brun, röd eller svart
din kropp
jorden är en moder

Den vidsträckta jorden
växternas moder
måtte kunna vandra längs med henne för
alltid

Liksom solen
på en given dag omringar himlen och jorden,
omringar jag din själ:
var min älskarinna
och fjärma dig inte från mig!

Liksom örnen
som för att skjuta sig upp i luften
slår mot marken med sina två vingar,
slår jag mot din själ:
var min älskarinna
och fjärma dig inte från mig!

Comme la liane tient l'arbre
embrassé de part en part,
ainsi m'embrasse,
sois mon amante
et ne t'écarte pas de moi!

Liksom lianen håller trädet
omfamnat från del till del,
vill jag att du omfamnar mig,
var min älskarinna
och fjärma dig inte från mig!

IV. Pour repousser l'esprit (För att stöta bort andeväsen)

Es-tu venu embrasser cet enfant? –
Je ne permettrai pas que tu l'embrasses!
Es-tu venu le calmer? –
Je ne permettrai pas que tu le calmes!
Es-tu venu lui nuire? –
Je ne permettrai pas que tu lui nuises!
Es-tu venu me le prendre? –
Je ne permettrai pas que tu le prennes!

Har du kommit för att kyssa detta barn? –
Jag kommer inte tillåta att du kysser det!
Har du kommit för att lugna det? –
Jag kommer inte tillåta att du lugnar det!
Har du kommit för att skada det? –
Jag kommer inte tillåta att du skadar det!
Har du kommit för att ta det ifrån mig? –
Jag kommer inte tillåta att du tar det!

V. Le formules (Formlerna)

Ta protection est la protection du ciel,
ta protection est la protection de la terre,
ta protection est la protection de la nuit,
ta protection est la protection du jour.

Ditt beskydd är himlens beskydd,
ditt beskydd är jordens beskydd,
ditt beskydd är nattens beskydd,
ditt beskydd är dagens beskydd.

Ton sommet est le sommet de Re,
enfant sain,
ta nuque est la nuque d'Ousirew,
ton front est le front de Satet,
maîtresse d'Ebozew,
tes cheveux sont les cheveux de Nëit,
tes sourcils sont les sourcils
de la maîtresse d'Orient,
tes yeux sont les yeux du
maître de l'univers,
ton nez est le nez de l'éducateur des dieux,
tes oreilles sont les oreilles des deux najas,
ton coude est le coude du faucon,
ton coeur est le coeur de Mont,
ta poitrine est la poitrine d'Atoum,
tes poumons sont les poumons de Min,
ton nombril est le nombril de l'aurore,

Din hjässa är Res,
det friska barnets,
din nacke är Osiris nacke,
din panna är Satets panna,
Ebozews älskarinna,
ditt hår är Neits hår,
dina ögonbryn är
Orientens älskarinnas ögonbryn,
dina ögon är
universums herres ögon,
din näsa är Gudarnas lärarens näsa,
dina öron är de två kobornas öron,
din armbåge är falkens armbåge,
ditt hjärta är Months hjärta,
ditt bröst är Atums bröst,
dina lungor är Mins lungor,
din navel är morgonrodnadens navel,

tes hanches sont toutes les deux vases d'où
prend sa source le Nil,
tes doigts de pied sont les reptiles.
Il n'y a pas sur toi le membre
qui manque de divinité.

dina höfter är de vaser
ur vilka Nilen hämtar sin källa,
dina tår är reptilerna.
Du har inte en lem
som saknar gudomlighet.

Johannes Brahms: Ein deutsches Requiem

(Svenska texter ur Bibel 2000 © Svenska Bibelsällskapet

Sammanställning: Ronnie Mjöman – Mats Persson)

1

Selig sind, die da Leid tragen,
denn sie sollen getröstet werden.

Saliga de som sörjer,
de skall bli tröstade.
(Matt. 5:4)

Die mit Tränen säen,
werden mit Freuden ernten.
Sie gehen hin und weinen
und tragen edlen Samen,
und kommen mit Freuden
und bringen ihre Garben.

De som sår under tårar
skall skörda med jubel.
Gråtande går de
och sår sin säd.
Jublande kommer de
och bär sina kärvar.
(Ps. 126:5-6)

2

Denn alles Fleisch es ist wie Gras
und alle Herrlichkeit des Menschen
wie des Grases Blumen.
Das Gras ist verdorret
und die Blume abgefallen.

Människan är som gräset
och all hennes härlighet
som blommorna i gräset.
Gräset vissnar
och blommorna faller av.
(I. Petr. 1:24)

So seid nun geduldig, lieben Brüder,
bis auf die Zukunft des Herrn.
Siehe, ein Ackermann wartet
auf die köstliche Frucht der Erde
und ist geduldig darüber, bis er empfahe den
Morgenregen und Abendregen.
So seid nun geduldig.

Bröder, var tåliga
tills Herren kommer.
Jordbrukaren ser fram mot att
jorden skall ge sin dyrbara skörd
och väntar tåligt
på höstregn och vårregn.
(Jak. 5:7)

Aber des Herrn Wort bleibet in Ewigkeit.

Die Erlöseten des Herrn
werden wieder kommen
und gen Zion kommen mit Jauchzen.
Freude, ewige Freude
wird über ihrem Haupte sein;
Freude und Wonne werden sie ergreifen,
und Schmerz und Seufzen wird weg
müssen.

3

Herr, lehre doch mich,
daß ein Ende mit mir haben muß,
und mein Leben ein Ziel hat,
und ich davon muß.

Siehe, meine Tage sind
einer Handbreit vor dir,
und mein Leben ist wie nichts vor dir.
Ach, wie gar nichts sind alle Menschen,
die doch so sicher leben.

Sie gehen daher wie ein Schemen,
und machen ihnen
viel vergebliche Unruhe;
sie sammeln, und wissen nicht
wer es kriegen wird.

Nun, Herr, wes soll ich mich trösten?
Ich hoffe auf dich.

Der Gerechten Seelen sind in
Gottes Hand,
und keine Qual rühret sie an.

Men Herrens ord består i evighet.
(I. Petr. 1:25)

De som Herren friköpt
vänder åter.
De kommer till Sion med jubel,
krönta med evig glädje.
Fröjd och glädje
följer dem,
sorg och suckan flyr.
(Jes. 35:10)

Herre, lär mig inse
att jag skall dö
och hur få mina tillmätta dagar är,
inse att jag är förgänglig.

En handfull dagar
är allt du ger mig,
för dig är min livstid ett intet.
Bara en vindfläkt
är människan,

som en skuggbild vandrar hon kring.
Bara en vindfläkt
är skatterna hon hopar,
hon vet inte vems
de en gång skall bli.

Herre, vad har jag då att hoppas på?
Mitt hopp står till dig.
(Ps. 39:5-8)

Men de rättfärdigas själar är i
Guds hand,
och ingen plåga skall nå dem.
(Vish. 3:1)

4

Wie lieblich sind deine Wohnungen,
Herr Zebaoth!
Meine Seele verlanget und sehnet sich
nach den Vorhöfen des Herrn;
mein Leib und Seele freuen sich
in dem lebendigen Gott.
Ljuvlig är din boning,

Wohl denen,
die in deinem Hause wohnen,
die loben dich immerdar.

5

Ihr habt nun Traurigkeit;
aber ich will euch wieder sehen
und euer Herz soll sich freuen,
und eure Freude
soll niemand von euch nehmen.

Ich will euch trösten,
wie einen seine Mutter tröstet.

Sehet mich an: Ich habe eine kleine Zeit
Mühe und Arbeit gehabt
und habe großen Trost funden.

6

Denn wir haben hie keine
bleibende Statt,
sondern die zukünftige suchen wir.

Herre Sebaot!
Jag förtärdes av längtan
till Herrens förgårdar.
Nu jublar min själ och min kropp
mot den levande Guden.
(Ps. 84:2-3)

Lyckliga de
som bor i ditt hus
och alltid kan sjunga ditt lov.
(Ps. 84:5)

Nu har också ni det svårt.
Men jag skall se er igen,
och då skall ni glädjas,
och ingen
skall ta er glädje ifrån er.
(Joh. 16:22)

Som en mor tröstar sitt barn,
så skall jag trösta er.
(Jes. 66:13)

Se på mig: en kort tid
ansträngde jag mig,
och jag har vunnit stor frid.
(Syrak 51:27)

Ty här på jorden har vi ingen stad
som består,
men vi söker den stad som skall komma.
(Hebr. 13:14)

Siehe, ich sage euch Geheimnis:
Wir werden nicht alle entschlafen,
wir werden aber all verwandelt werden;
und dasselbige plötzlich,
in einem Augenblick,
zu der Zeit der letzten Posaune.
Denn es wird die Posaune schallen,
und die Toten werden auferstehen
unverweslich,
und wir werden verwandelt werden.

Dann wird erfüllet werden das Wort,
das geschrieben steht:
Der Tod ist verschlungen
in den Sieg.
Tod, wo ist dein Stachel?
Hölle, wo ist dein Sieg?

Herr, du bist würdig,
zu nehmen Preis
und Ehre und Kraft,
denn du hast alle Dinge geschaffen,
und durch deinen Willen
haben sie das Wesen
und sind geschaffen.

7

Selig sind die Toten,
die in dem Herren sterben, von nun an.
Ja der Geist spricht,
daß sie ruhen von ihrer Arbeit;
denn ihre Werke folgen ihnen nach.

Vad jag nu säger er är ett mysterium:
vi skall inte alla dö,
men vi skall alla förvandlas,
i ett nu,
på ett ögonblick,
vid den sista basunens ljud.
Ty den kommer att ljuda,
och då uppstår de döda
i oförgånglig gestalt,
och vi förvandlas.
(I. Kor. 15:51-52)

Då blir det så
som skriftordet säger:
Döden är uppslukad
och segern är vunnen.
Död, var är din seger?
Död, var är din udd?
(I. Kor. 15:54-55)

Du, vår Herre och Gud, är värdig
att ta emot härligheten
och äran och makten.
Ty du har skapat världen,
och genom din vilja
blev den till
och skapades den.
(Upp. 4:11)

Saliga de döda
som härefter dör i Herren.
Ja, säger Anden,
de skall få vila efter sina mödor,
ty deras gärningar följer med dem.
(Upp. 14:13)

